

Ю.М. КОВАЛЕНКО, к.е.н., доцент,
Національний університет державної податкової служби України

ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки важливим питанням залишається, чи потрібно Україні продовжувати інституційні реформи або зробити акцент на стимулювання економічного зростання і розвитку? Більшість вважає, що за поганих інституцій будь-які спроби стимулювання зростання приречені на провал – державні кошти будуть витрачені дарма і розграбовані, а за сприятливого інвестиційного клімату фінансовий ринок сам розв'яже завдання розвитку. На перший погляд, цей підхід є переконливим, але не обґрунтованим. Причинний зв'язок між інституціями і економічним зростанням носить двосторонній характер. Це доведено і теоретично, і емпірично [1; 13].

Принцип «спершу інституції – потім зростання» не було реалізовано у жодній країні світу. А спроби створити механізм зростання і з його допомогою покращити інституції в деяких, нехай не багатьох, вдало закінчився. В Україні реформи фінансового сектора явно зайшли у глухий кут. Адміністративна реформа, реформа пенсійного забезпечення, системи освіти тощо – всі вони викликають глибоке розчарування. Однак успіх може бути досягнутий у іншому напрямі – шляхом створення системи стратегічного або індикативного планування. Така думка висувається сьогодні і деякими російськими дослідниками, зокрема, відомим інституціоналістом В.Полтеровичем [6].

Головне завдання – широкомасштабний розвиток підсекторів сектора фінансових корпорацій на основі імпорту і адаптації західних технологій, а також – за появи відповідних умов – удосконалення інституцій фінансового сектора. Ні ринок, ні саморегулювальні організації, що діють у сфері фінансового сектора, не зможуть ефективно вирішити це завдання, оскільки вони вимагають певної координації. Розв'язання цієї проблеми пов'язане з глобальним інституційним середовищем, яке включає величезний шар традицій, норм поведінки, звичок, культурних стереотипів, що нагромадились за панування європейського і американського капіталу над світовим ринком капіталу. Це середовище сьогодні нав'язує правила гри функціонування фінансового сектора української економіки.

Останнім часом активізувався науковий пошук у сфері інституційних аспектів функціонування фінансового сектора в Україні, зокрема, у роботах С.Архієреєва[16], А.Гриценка[15], О.Носової[17] та ін. Проте проблема інституціоналізації цього сектора економіки в умовах триваючих ринкових перетворень економіки України і інтеграції останньої у світове господарство ще не отримала належного відображення в економічній літературі.

Зазначимо також, що розвиток інституційної складової фінансового сектора економіки будь-якої країни світу не можна розглядати без урахування сучасних тенденцій, передусім, глобалізаційних процесів, адже вони визначають сьогодні чинники, що включають: закінчення епохи модерна, індустріалізму, кейнсіанських і некейнсіанських моделей суспільств споживання, добробуту; формування системи державного регулювання фінансового сектора; імпорт інституцій (відтворення в українській економіці інституційних зразків, які добре зарекомендували себе в інших країнах); взаємодію інститутів фінансового сектора, що породжує ефект їх взаємозаміщення. При цьому глобалізація є об'єктивним процесом і висувати аргументи проти нього є недоцільним.

Метою дослідження є визначення необхідності інституційних реформ у фінансовому секторі економіки України, а також механізму їх реалізації в умовах глобалізації.

У сучасних глобалізаційних умовах зберігається якісний розрив в рівні економічного розвитку між більшістю країн світу і групою розвинутих країн. При цьому стійке збереження цієї ситуації зумовлене чинниками інституційного характеру. У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження С.Левіна, який вважає, що «зростаюча відкритість національних економік, поглиблення світогосподарських зв'язків самі по собі розширюють простір інституційної метаконструкції, можливості взаємовпливу різноманітних інституційних систем. З позиції «наївної» теорії інституційних змін це має сприяти конвергенції інституційного середовища в різних країнах на основі відбору найбільш ефективних інститутів. Скільки цього не відбувається, це свідчить про наявність

© Ю.М. Коваленко, 2011

впливових акторів, які отримують завдяки існуючим інституційним структурам розподільчі вигоди» [4, С.6]. Д.Норт пише: «Якщо бідні країни є бідними тому, що вони є жертвами інституційної структури, яка заважає зростанню, то питання полягає в тому, нав'язане це інституційне середовище ззовні або детерміноване внутрішніми чинниками, або є наслідком поєднання і того, і іншого?» [5, С.171]. При цьому «проблема входження українського народу в систему «нового світового порядку» вже не є актуальною, тому що ми через свою «нестандартність» і «примітивність» не склали іспит навіть на роль рабів у «новому світовому порядку», що його нав'язує народам світу Фінансовий інтернаціонал. Тепер усім зрозуміло, що комунізм не був єдиною перепоною на шляху зближення з Заходом. Православ'я, колективізм, відмінні від західного трудового етикета, історичний досвід, менталітет, відмінність поглядів еліти і народних мас – все це збентежило навіть стовідсоткових прихильників заходу, які побачили труднощі побудови раціонального капіталізму в «нерациональному» суспільстві, вільного ринку в атмосфері вакууму влади і осередок працьовитості в умовах відсутності конкурентної етики [2, С.12].

У процесі формування ефективного інституційного середовища фінансового сектора української економіки необхідно враховувати також і альтернативність можливих шляхів подальшого його розвитку. На думку П.Друкера, все, на що може розраховувати суспільство, яке взялось за розв'язання проблеми – це зняття обмежень, які заважають цьому. Справді суттєвих результатів можна досягти не шляхом розв'язання проблем, а шляхом використання можливостей [9, С.39]. Велику роль у цьому має відіграти формування в Україні інституційного ринку. Термін «інституційний ринок» був введений С.Пейовичем у 1994 р. і знайшов обмежене використання в науковій літературі. «Ринок інституцій – це процес, який дозволяє індивідам обирати правила гри у їх співтоваристві. Через свої добровільні взаємодії індивіди оцінюють вже існуючі правила, визначають і перевіряють прийнятність нових. Важливою функцією цього конкурентного ринку виступає, виходить, заохочення інституційних інновацій і форм адаптивної поведінки» [14, С.117]. Автор заохочує його створення в країнах, що розвиваються, щоб добровільні взаємодії людей вводили нові правила господарювання, а не «жорстка рука держави», що діє під впливом групи спеціальних інтересів. Проти

створення такого ринку заперечує професор В.Тамбовцев, який вважає, що цей ринок не потребує штучного створення, він існує у будь-якому суспільстві як локус неявних інституційних угод [11, С.30; 10, С.28].

Сьогодні спрямованість інституційних реформ в Україні визначається європейським вектором розвитку. У Концептуальних засадах стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки «Європейський вибір» передбачено формування інституційного середовища, яке б стимулювало, з одного боку, підприємницьку активність, економічне зростання на основі структурно-інноваційних перетворень, утвердження сучасної соціальної інфраструктури, механізмів соціально-ринкової економіки, а з іншого – подолання нагромадження суперечностей між економікою і суспільством [12, С.21]. Мова йде про проголошення Україною стратегічної мети – поступової інтеграції до Європейського Союзу, а в перспективі – набуття країною статусу його повноправного члена. На державну та органи регулятори у сфері фінансового сектора покладаються достатньо і складні і відповідальні завдання – пристосування правил ЄС до національно-історичних та соціально-економічних особливостей вітчизняної економіки.

В інституційному аспекті це означає достатньо тривалий період серйозної, кропіткої практичної роботи з приведення у відповідність інституційних рамок фінансового сектора європейським нормам. На державну та органи регулятори у сфері фінансового сектора покладаються достатньо і складні і відповідальні завдання – пристосування правил ЄС до національно-історичних та соціально-економічних особливостей вітчизняної економіки. Результативність такого інституційного реформування буде обумовлена ступенем конгруентності існуючого та пануючого в країні неформального до ринкового інституційного середовища фінансового сектора з новими імпортованими інституціями.

Зі свого боку можемо зазначити, що Україна має ініціювати комплексну програму розвитку фінансового сектора на основі ретельно відібраних пріоритетів і широкого розповсюдження сучасних технологій, створити колективну зацікавленість зацікавлених країн СНД з метою організації і розвитку власних потужних фінансових інститутів і їх угруповань, спроможних приймати участь у глобалізації економіки в якості суб'єктів, а не об'єктів цього процесу. Інтеграція України з країнами

СНД – необхідна умова виходу з кризи і інтеграції цих країн на рівних у світову, передусім, західну економіку. Тому вважається надуманою дилема: або Європейський Союз, або СНД, ядром якого є Росія. Найкоротший шлях країн СНД до тісного співробітництва з ЄС лежить через країни Співдружності. Це сьогодні визнають і деякі російські вчені [3]. Європейський Союз – це об'єднання бідних на ресурси країн, тому він має від'ємне сальдо з усіма провідними міждержавними об'єднаннями (НАФТА, АСЕАН, СНД). Для підвищення конкурентоспроможності ЄС об'єктивно необхідно об'єднати його фінансовий і технологічний потенціал з природними ресурсами і науковим потенціалом і Росії, і України. Російська Федерація, не вступаючи до ЄС, стала «Великою Норвегією», тобто його особливим, привілейованим партнером. Україна може скоритись перевагами Росії у зв'язках з Європою, що і прискорить у підсумку інтеграцію фінансового сектора економіки України у світовий економічний простір.

Для розробки і моніторингу стратегічних планів розвитку фінансового сектора необхідні спеціальні інститути. Очолювати процес могло б Агентство зі стратегічного планування України, яке б безпосередньо підпорядковувалось голові уряду і займалось стратегією розвитку секторів економіки України.

Найважливішими завданнями стратегічного планування розвитку фінансового сектора є:

1) розв'язання проблем міжсекторної координації, передусім ефективний взаємозв'язок фінансового і реального секторів;

2) координація у позиції нових фінансових технологій, адже як показує досвід країн «економічного дива», стадії інноваційного розвитку має передувати достатньо тривала імітація технологій [7; 8];

3) координація діяльності інститутів розвитку: національних проектів розвитку фінансового сектора, Українського агентства з інновацій та інвестицій тощо;

4) політика у сфері фінансової освіти, особливо у частині прямого зв'язку академічної науки з практикою;

5) посилення громадянського суспільства: залучення суспільних організацій у процес формування стратегії розвитку фінансового сектора;

6) удосконалення інституцій: завоювання довіри у відкритому процесі формування стратегії; збільшення відповідальності держави (особливо щодо відшкодування збитків інвес-

торам у випадках, коли законодавство дозволяє проводити фінансові оборудки); обмеження корупції; посилення конкуренції і економічної свободи;

7) узгодження макроекономічної політики розвитку фінансового сектора із завданнями прискорення економічного зростання і розвитку.

В Україні успіх стратегічного планування не є абсолютно гарантованим, адже деякі країни на цьому шляху зазнали поразки. Однак альтернатива створенню його ефективної системи у розвитку фінансового сектора лише одна – назавжди залишатись країною, що розвивається.

Перед фінансовим сектором і його регуляторами стоїть величезна робота із трансплантації імітаційних норм і фінансових інститутів-мутантів у нормальні ринкові інститути. Зрозуміло, що інтереси України можуть принципово різнитись від інтересів західних країн, а за вироблення фінансової стратегії нам потрібно керуватись насамперед власними інтересами.

Основними напрямками реформування інституційного середовища фінансового сектора мають стати: розвиток нормативно-правової бази; удосконалення системи корпоративного управління; підвищення вимог до розкриття інформації; розвиток інституцій фінансового сектора з урахуванням традицій, звичаїв ділового обороту і культури українського суспільства; розробка і впровадження механізмів, які забезпечують більш тісний взаємозв'язок бізнесу і влади; розвиток фінансової грамотності населення тощо.

Література

1. Балацкий Е.В. Функциональные свойства институциональных ловушек / Е.В.Балацкий // Экономика и математические методы. – 2002. – Т.38. – №3. – С.54-72.
2. Збітнев Ю.І. Біла книга України або Вашингтонський консенсус в дії. Наслідки економічних реформ 1991-2001 років / Ю.І.Збітнев, М.І.Сенченко. – К.: Вид. дім Княгиня Ольга, 2003. – 250 с.
3. Кротов М.И. Политическая экономия либерального консерватизма – методологическая основа антикризисной стратегии / М.И.Кротов // Проблемы современной экономики. – 2009. – №2(30). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=25560>.
4. Левин С.Н. Альтернативы институцио-

нального развития развивающихся и постсоциалистических стран: мифологема «постиндустриализма» и «глобализма» и реальные тенденции / С.Н.Левин // *Journal of Institutional Studies*. – 2010. – Т.2. – №1. – С.6-16.

5. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Норт Д. – К.: Основи, 2000. – 198 с.

6. Полтерович В.М. О стратегии догоняющего развития для России / В.М.Полтерович // *Экономическая наука современной России*. – 2007. – №3(38). – С.17-23.

7. Полтерович В.М. Эволюционная теория экономической политики. Часть 1. Опыт быстрого развития / В.М.Полтерович, В.Попов // *Вопросы экономики*. – 2006. – №7. – С.4-23;

8. Полтерович В.М. Эволюционная теория экономической политики. Часть 1. Опыт быстрого развития / В.М.Полтерович, В.Попов // *Вопросы экономики*. – 2006. – №8. – С.46-64.

9. Решетило В.П. Синергетика потенційного й актуального в становленні і розвитку інституційних систем / В.П.Решетило // *Економічна теорія*. – 2006. – №1. – С.24-39.

10. Тамбовцев В.Л. Институциональный рынок как механизм институциональных изменений / В.Л.Тамбовцев // *Общественные науки и современность*. – 2001. – №5. – С.25-38.

11. Тамбовцев В.Л. Роль рынка институтов в институциональной эволюции / В.Л.Тамбовцев // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. – 2005. – Том.3. – №4. – С.28-36.

12. Україна. Президент. Послання Президента України до Верховної ради України. Єв-

ропейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2002. – 74 с.

13. Chong A. Causality and feedback between institutional measures and economic growth / A.Chong, C.Calderon // *Economic and Politics*. – 2000. – V.12. – P.201-224.

14. Pejovich S. The Market for Institutions Versus the Strong Hand of the State: the Case of Eastern Europe / S.Pejovich // *Economic Institutions, Markets and Competition*. – Cheltenham: Edward Elgar, 1996. – P.111-126.

15. Гриценко А.А. Совместно-разделенная собственность и ее превращенные формы в России и Украине: методологические ориентиры послекризисного развития // *Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. Выпуск 38-2.* – Донецк, ДонНТУ, 2010. – С.5-11.

16. Архиреев С.И. Посттрансформационная рыночная экономика: институциональный кризис и права собственности // *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск 38-2.* – Донецк, ДонНТУ, 2010 – С.26-28.

17. Носова О.В. Противоречия институциональной системы в странах Восточной Европы // *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск 38-1.* – Донецк, ДонНТУ, 2010. – С.113-117.

Статья поступила в редакцию 11.04.2011

М. МІНЬКОВСЬКА, к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту і господарського права,

О. КРАВЦОВА, к.е.н.,

доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,

Донецький національний технічний університет

ВИЗНАЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Банківська система є невід'ємним елементом ринкової економіки. Банки, виконуючи роль посередників у перерозподілі капіталу, істотно підвищують ефективність виробництва, сприяють зростанню продуктивності суспільної праці. Мета банківської установи полягає у максимізації прибутку, що в умовах конкурентного середовища досягається шляхом збільшення обсягів надання класичних та нових банківських послуг через залучення клієнтів та

розширення мережі відділень і філій. Але реалізація поставленої мети унеможливується, якщо банківська установа не стежить за рейтингом надійності. Отже прибутковість та надійність - основні фактори, які впливають на свідомість клієнта при виборі банку.

Світова фінансова криза призвела до нестійкого фінансового ринку, до погіршення

© М. Мінковська, О. Кравцова, 2011